

Особливості зайнятості мешканців прикордоння на транскордонному ринку товарів

Проаналізовано вплив наявності кордону на соціально-економічний розвиток громади прикордоння. Досліджено особливості зайнятості мешканців прикордоння на транскордонному ринку України з ЄС. Виявлено чинники, що сприяють чи стримують неформальну зайнятість на транскордонних ринках товарів.

Ключові слова: зайнятість мешканців прикордоння, транскордонний ринок, транскордонний ринок товарів, суб'єкти транскордонного ринку.

Постановка проблеми. У сучасному світі державні кордони виступають медіатором і в цьому значенні посередницьке становище розуміється як перевага прикордоння. Будучи периферіями в державі, прикордонні регіони, завдяки своєму посередницькому становищу, вже виступають центрами розвитку. Відповідно наявність кордону впливає і на діяльність мешканців прикордоння, а саме на можливості зайнятості в транскордонному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці зайнятості присвячено багато наукових праць, кількість яких за останні роки значно зросла. Зокрема дослідженню цієї проблематики значну увагу приділили провідні вітчизняні дослідники Е. Лібанова, Д. Ляшенко, Н. Мікула, М. Ніколайчук, С. Пирожков, А. Платонов, О. Позняк, О. Пуригіна, М. Романюк, У. Садова, О. Хомра, Б. Юськів та ін. Однак, у дослідженнях цього напрямку недостатньо уваги приділено особливостям зайнятості мешканців прикордоння в транскордонному просторі.

Метою статті є висвітлення впливу наявності кордону на розвиток прикордонних громад та розкриття особливостей зайнятості мешканців прикордоння на транскордонних ринках товарів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до теорії поведінки людей на прикордонній території [3, с. 269], близькість кордонів скоує свободу дій людей, змінює мотиви і ускладнює умови переміщення. Водночас, на нашу думку, кордон створює економічні можливості, котрі можуть використовуватися людьми, зокрема йдеться про зайнятість на транскордонних ринках. Це підтверджує аналіз впливу прикордонного розташування громади, який здійснювався шляхом кореляційно-

© *І. Р. Тимечко, Є. Е. Матвеев*, 2013.

регресійного аналізу. Об'єктами досліджень були райони Львівської області. Чинник прикордонного розташування району враховувався через використання фіктивної змінної, яка набувала значення 1 – для прикордонного району та 0 – для неприкордонного району. Водночас через аналогічну фіктивну змінну проаналізовано вплив близькості відповідного району до міста Львова, а також вплив частки міського населення та середнього рівня заробітної плати в районі на його соціально-економічний розвиток (табл. 1).

Особливості прикордонного розташування громад є не лише в самій наявності кордону, але й в певних процесах на окремих ділянках кордону. Наприклад, 29 серпня 2003 року відбулося відкриття міжнародного автомобільного пункту пропуску (МАПП) «Смільниця-Кросецько» у Старосамбірському районі, що вплинуло на динаміку заробітної плати у Старосамбірському районі та трьох сусідніх (Турківському, Самбірському та Мостиському) районах.

Зацікавленість до зайнятості на транскордонному ринку формується завдяки низці чинників, а саме:

- трансформації економічної та політичної систем;
- асиметрія соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій (відмінності у рівнях і співвідношенні цін на товари, величина заробітних плат тощо);
- соціально-економічні умови життєдіяльності особи та навколишнє соціальне середовище (сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих занять, інтересів);
- середовище міжнародних економічних відносин.

Особливість зайнятості на транскордонному ринку товарів залежить від рівня його формальності, що визначається зовнішньою торгівлею. При цьому саму зовнішню торгівлю товарами в межах транскордонного ринку можна поділити на:

1. Формальну – це експортно-імпортні операції суб'єктів ЗЕД транскордонного регіону, які здійснюються на умовах оплати товарів та наданих послуг у грошовій формі.

2. Неформальну – прикордонна торгівля як закупівля мешканцями прикордонних регіонів товарів на транскордонному ринку для власних потреб, або потреб місцевих ринків без митних платежів в межах дозволених законодавством квот.

3. Нелегальну – контрабанда, яка має місце в прикордонні і стосується незаконних та не задекларованих перевезень товарів через кордон.

Таблиця 1

Результат та характер впливу прикордонного розташування громади*

Результат впливу	Характер впливу
Частка оптові та роздрібні торгівлі в загальному обсязі виробленої / реалізованої продукції	<p>Виявлений вплив прикордонного розташування на обсяги оптової та роздрібно торгівлі в загальному обсязі виробленої / реалізованої продукції у відповідних районах. Аналіз показав: до 2003 включно цей обсяг був на 9-6% вищим від інших територій; з 2004 року по 2006 рік спостерігалось три-п'ятикратне зростання впливу кордону на частку торгівлі в обсягах реалізованої продукції, що можна пояснити приєднанням Польщі до спільного ринку ЄС і відповідними інфляційними процесами в Польщі, що спонукало поляків до придбання товарів в Україні (підтверджено також збільшенням обсягів потоків перетинів кордону з Польщі до України) і обумовило збільшення частки торгівлі (у 2004 році Жовківський – 66%, Мостицький – 87%, Сокальський – 44%, з інших районів вище середнього частка роздрібно торгівлі була лише у Пустомитівському районі, що обумовлюється близькістю до Львова); у 2006 р. – вище середнього були всі прикордонні райони і лише Пустомитівський і Самбірський – з інших. Після стабілізації процесів, пов'язаних зі вступом Польщі до ЄС з 2008 року в прикордонних районах перевищення встановилося на рівні – 15%. Максимальний вплив кордон спричиняв у 2006 році при – плюс 34%. В районах, які межують зі Львовом, ця частка була вища на 10%.</p>
Використання табельного фонду робочого часу найманих працівників в економіці	<p>Виявлено, що прикордонне розташування обумовлює те, що наймані працівники працюють в середньому на 50-80 години (6-10 днів) менше при середньому рівні близько 1800 годин на рік. Це є індикатором того, що працівники використовують вивільнений час на поїздки за кордон. (Це характеристика, яка переважно не контролюється і тому нею не маніпулюють). Особливо слід звернути увагу на динаміку використання табельного фонду робочого часу (рис. 1): з 2003 по 2007 роки робочий час скорочувався, особливо стрімке скорочення спостерігалось у Старосамбірському та Турківському районах, тобто поруч з нововідкритим пунктом пропуску «Смільниця-Кросценко». Розширення Шенгенської зони у 2007 році спричинило збільшення робочого часу. Натомість укладення 28.03.2008 Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху спричинило подальше скорочення табельного фонду робочого часу.</p>

Продовження табл. 1

Результат впливу	Характер впливу
Роздрібний товарооборот на одну особу, грн.	
	У 2005 та 2006 роках в районах товарооборот становив 990 та 1203 грн. відповідно, а в прикордонних районах він був більший на 444 та 624 грн. У районах, які межують зі Львовом, товарооборот був більший на 595 та 691 грн.
Реалізовано послуг населенню на 1 особу, грн.	
	У 2005 та 2006 роках в прикордонних районах послуг реалізовувалось відповідно на 32 та 37 грн. більше при середньому рівні 59 та 69 грн. У районах, які межують зі Львовом, послуг реалізовувалось на 45 та 55 грн. більше.
Індекс фізичного обсягу роздрібногo товарообороту до попереднього року, %	
	В 2005 році середній індекс становив 122%, а в прикордонних районах він був більший на 25%. Натомість у 2007 році середній індекс становив 115%, а в прикордонних районах він був менший на 10%.
Роздрібний товарооборот підприємств на одну особу, грн.	
	У 2005 та 2006 роках в прикордонних районах роздрібний товарооборот підприємств був на 510 та 732 грн. більше при середньому рівні 927 та 1130 грн.
Індeкс фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств (попередній рік=100), %	
	В 2002, 2007-2009 роках в прикордонних районах індекс був нижчий приблизно на 25%, що свідчить про те, що роздрібний товарооборот саме підприємств падає, тобто скорочується частка виробництва.
Природний приріст населення. Обидві статі / Міські поселення та сільська місцевість	
	При середньому рівні відтворення 2-5 осіб на 1 тис. населення, в прикордонних районах та районах, які межують зі Львовом, показник вищий на 2 особи.
Кількість зареєстрованих злочинів, усього	
	При середньому рівні 4-6 злочинів на 1 тис. осіб, в прикордонних районах показник нижчий на 2 злочини на 1 тис. осіб

* Складено автором на основі джерела: [1].

*Особливості зайнятості мешканців прикордоння
на транскордонному ринку товарів*

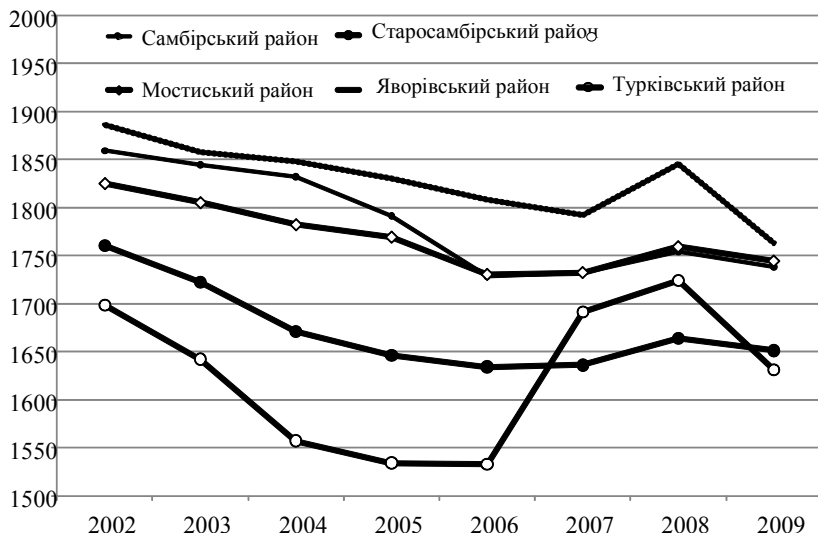

Рис. 1. Динаміка використання табельного фонду робочого часу найманих працівників в економіці (Складено автором на основі джерела: [2])

4. Електронну торгівлю – дії і операції при оформленні та здійсненні правочинів із транскордонного продажу / постачання товарів у дистанційний спосіб із застосуванням електронних засобів і технологій у інформаційно-телекомунікаційних системах й мережах загального користування.

Прикордонна торгівля охоплює будь-які закупівлі здійснені на підприємствах, ринках або у постачальників на суміжній прикордонній території сусідньої країни, безпосередньо на місці чи дистанційно, у тому числі, шляхом: подорожі до сусідньої країни з конкретною метою придбання товарів чи послуг; закупівлі, яка може бути зроблена на суміжній території під час відрядження чи туристичної подорожі, за винятком продуктів та послуг, що є частиною самої подорожі (наприклад, проживання, харчування, транспорт тощо); дистанційна закупівля через пошту чи Інтернет у постачальників, що розміщені на суміжній території; закупівля товарів за кордоном на професійній основі в межах дозволеного законодавством.

Та все ж закупівля товарів на транскордонному ринку залишається популярною практикою підвищення рівня споживання серед мешканців прикордоння. Незважаючи на зростання і поступове насичення

вітчизняного ринку, люди продовжують їздити за покупками через кордон і відтоку покупців не відбувається. Частково це обумовлено тим, що, наприклад, польський ринок є досить знайомим для українців західного прикордоння і тому залишається для них привабливим. У цей же час є відмінності, які сприяють тому, що інтерес покупців до закупівлі на транскордонних ринках не згасає, зокрема ціна, якість та різноманіття товарів (табл. 2).

Здебільшого мешканці прикордоння зайняті в неформальній торгівлі в межах транскордонного ринку. Проведені опитування [4] свідчать, що понад 70% людей, зайняті на транскордонному ринку товарів України з Республікою Польща, мають вищу і неповну вищу освіту. Більшість опитаних нами підприємців (52%) вважають, що прикордонна торгівля допомогла вижити в кризовий період, 24% – покращити житлові умови, 16% – набути підприємницький досвід, 8% – дати освіту дітям.

Окрім того, обсяги товарообороту на транскордонних ринках залежать, певною мірою, від транзитних потоків та можливостей подальших внутрішніх міжрегіональних обмінів, які здійснюються суб'єктами інших регіональних ринків, але не безпосередніми суб'єктами транскордонних ринків.

Так, займаючись офіційною легальною прикордонною торгівлею в межах дозволених сум на транскордонному ринку, мешканці користуються можливостями неофіційної торгівлі на місцевому ринку, оскільки обсяг товару є недостатнім для початку підприємницької діяльності на вітчизняному регіональному ринку.

Водночас суб'єкти підприємницької діяльності здійснюють закупівлю товарів понад дозволену суму завдяки тому, що вони широко використовують рентоорієнтовану мотивацію працівників митниці, яким притаманна опортуністична поведінка в частині виконання своїх обов'язків. Або ж, за нашими спостереженнями, підприємці залучають мешканців прикордоння, які проживають в територіальних межах дії малого прикордонного руху, з метою збільшення в декілька разів сукупної вартості товарів, що ввозяться в Україну. Ці мешканці, що неформально зайняті на транскордонному ринку, отримують в середньому 50 гривень за один перетин кордону. Поспілкувавшись із пенсіонерами, що проживають поблизу пункту перетину кордону України з Польщею, виявлено, що інколи місячний додатковий дохід від неформальної зайнятості на транскордонному ринку товарів перевищує мінімальну пенсію (894 гривні з 1.01.2013 р.).

Висновки. Враховуючи, що неформальні транскордонні ринки товарів України з ЄС розвиваються, можна стверджувати про зростання зайнятості мешканців прикордоння на них та задоволення власних потреб. Оскільки

Таблиця 2

Чинники, що сприяють чи стримують закупівлі
на транскордонних неформальних ринках товарів

Чинники, що виштовхують покупця з регіонального на транскордонний ринок	Чинники, що притягують покупця з регіонального на транскордонний ринок	Стримуючі чинники для покупця на регіональному ринку	Перешкоджаючі чинники для покупця на транскордонному ринку
<ul style="list-style-type: none"> ▪ обмежена пропозиція ▪ «несправжні розпродажі» ▪ процедура повернення товарів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ різноманіття товарів ▪ «справжні розпродажі» ▪ процедура повернення товарів ▪ доступне середовище, зокрема мовне ▪ безпечне середовище 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ великий вибір асортименту товару ▪ розвиток спеціальних пропозицій, акцій, ▪ розпродажів ▪ можливість закупівлі через Інтернет 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ незначні відмінності з регіональним ринком ▪ незначні відмінності в цінах або відносно високі ціни ▪ транзакційні витрати пов'язані з закупівлею товарів через транскордонні ринки – віза, квиток на автобус тощо
<ul style="list-style-type: none"> ▪ висока ціна товару ▪ низька якість товару ▪ підробка товару 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ вигідна ціна ▪ висока якість ▪ автентичність товару 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ влаштовує ціна та якість товару 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зниження якості товару ▪ підвищення ціни товару
<ul style="list-style-type: none"> ▪ зміна місця закупівлі (вдома від рутини) ▪ бажання з'їздити за кордон 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ поєднати туризм та закупівлю ▪ стильно здійснювати закупівлю через транскордонні ринки ▪ повторення поведінки іншого покупця транскордонного ринку 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ небажання тратити час на закупівлі через транскордонний ринок ▪ сприйняття як важкої дії 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ невдалий досвід ▪ особливості перетину кордону

* Складено автором.

люди прагнуть повторити дії, що асоціюються у них з задоволенням потреб, і навпаки, уникають дії, що асоціюються з недостатнім задоволенням потреб, слід очікувати подальше зростання обсягів потоків на транскордонних ринках товарів та збільшення зайнятості (в тому числі неформальної зайнятості та самозайнятості) мешканців прикордоння в частині обслуговування цих потоків.

Список використаних джерел

1. ГУСуЛО: Регіостат. – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2006p/Database/Regiostat/databasetree.asp>
2. Таблиця: 030104. Використання табельного фонду робочого часу найманих працівників в економіці. – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2006p/dialog/varval.asp?ma=030104&path=./Database/Regiostat/03/01/&lang=1>
3. House J.W. Frontier on the Rio Grande: A Political Geography of Development and Social Deprivation / House J.W. – Oxford, 1982.
4. Тимечко І. Р. Організаційно-економічне забезпечення розвитку прикордонної торгівлі: дис. канд. екон. наук: 08.00.05: захищена 28.03.10: затв. 22.12.10 / Тимечко І. Р. ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2010. – 179 с.

Тимечко І.Р., Матвеев Е.Э. Особенности занятости жителей приграничья на трансграничном рынке товаров.

В статье проанализировано влияние наличия границы на социально-экономическое развитие пограничья. Исследованы особенности занятости жителей приграничья на трансграничном рынке Украины с ЕС. Выявлены способствующие и сдерживающие факторы неформальной занятости на трансграничных рынках товаров.

Ключевые слова: занятость жителей приграничья, трансграничный рынок, трансграничный рынок товаров, субъекты трансграничного рынка

Tymechko I.R, Matvyeyev Y.E. Peculiarities of Employment Border Regions Residents at the Cross-Border Goods Market.

Influence of the border on the socio-economic development of border communities is analyzed. Employment peculiarities of border regions residents at Ukraine-EU cross-border market are studied. The factors that facilitate or hinder informal employment in cross-border goods markets are identified.

Key words: employment of border regions residents, cross-border market, cross-border goods market, cross-border market actors.